Archetype

Η Αρχιτεκτονική της μοναξιάς: Μπορούν οι δημόσιοι χώροι να ξαναχτίσουν την κοινότητα;

Χριστίνα Ιωακειμίδου - 23/09/2026

«Αναπλάθοντας» την συμπερίληψη στην πόλη

Εικόνα Εξωφύλλου: static01.nyt.com

Οι σύγχρονες μητροπόλεις έχουν υψώσει έναν αόρατο, πολυτελή αλλά «αποπνικτικό» τοίχο γύρω από τους κατοίκους τους. Αυτός ο αόρατος φράχτης δεν είναι άλλος από το τείχος της απομόνωσης. Παρά το γεγονός, ότι ζούμε στριμωγμένοι σε πολυκατοικίες και κινούμαστε σε πυκνοκατοικημένες γειτονιές, η **μοναξιά** έχει ανακηρυχθεί από τους κοινωνικούς επιστήμονες ως η «σιωπηλή πανδημία» του 21ου αιώνα. Σε αυτό το τοπίο, οι δημόσιοι χώροι –οι πλατείες, τα πάρκα, οι πεζόδρομοι και οι λεγόμενοι «τρίτοι χώροι» («third spaces») ανάμεσα στο σπίτι και τη δουλειά– δεν αποτελούν απλώς αισθητικά στολίδια ή περιοχές διέλευσης. Είναι το τελευταίο ανάχωμα κοινωνικής συνοχής που μας απομένει. Ωστόσο, για δεκαετίες, ο αστικός σχεδιασμός αντιμετώπισε τον δημόσιο χώρο με όρους κυριαρχίας του αυτοκινήτου και αποστειρωμένης λειτουργικότητας, αγνοώντας ποιός πραγματικά κατοικεί, κινείται και αναπνέει μέσα στην πόλη.

Η παθογένεια του παραδοσιακού αστικού σχεδιασμού

Για να καταλάβουμε πώς φτάσαμε στην **αρχιτεκτονική της μοναξιάς**, πρέπει να κοιτάξουμε τον τρόπο με

τον οποίο σχεδιάστηκαν οι μεταπολεμικές πόλεις. Η κυρίαρχη πολεοδομική αντίληψη βασίστηκε σε μια ανδροκρατούμενη, αυτοκινητο-κεντρική λογική. Η πόλη χωρίστηκε αυστηρά σε ζώνες: κατοικία στο ένα τμήμα της, εργασία σε άλλο, αναψυχή κάπου στριμωγμένη ενδιάμεσα. Αυτός ο κατακερματισμός υπαγόρευσε μια καθημερινότητα βασισμένη στη γραμμική μετακίνηση, κατά κύριο λόγο με το αυτοκίνητο, από το ένα σημείο της πόλης στο άλλο.

Σε αυτό το μοντέλο, ο δημόσιο χώρος υποβαθμίστηκε σε ένα κενό ανάμεσα σε κτίρια. Οι πεζοί αντιμετωπίστηκαν ως εμπόδιο στη ροή της κυκλοφορίας, τα πάρκα σχεδιάστηκαν χωρίς επαρκή φωτισμό ή ορατότητα, και οι πλατείες μετατράπηκαν σε απέραντες, αφιλόξενες τσιμεντουπόλεις χωρίς σκιά, παγκάκια ή άλλους χώρους ξεκούρασης ή στάσης. Ο σύγχρονος άνθρωπος, και ιδίως τα άτομα που κινούνται πεζά, με καρότσια και αναπηρικά αμαξίδια, ή εξαρτώνται από τα μέσα μαζικής μεταφοράς, βρέθηκε να περιπλανιέται σε έναν χώρο που όχι μόνο δεν ενθαρρύνει τη συνάντηση, αλλά ενεργά αποθαρρύνει την παραμονή. Όταν το δομημένο περιβάλλον δεν σε προσκαλεί να κάτσεις, να μιλήσεις ή να συνδεθείς, η μοναξιά παύει να είναι απλώς ψυχολογικό φαινόμενο και γίνεται χωρικό κατασκεύασμα, το οποίο φυσικά έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη των πολλών και σοβαρών κοινωνικο-ψυχικών προεκτάσεων.

Αθήνα | Πηγή εικόνας: reddit.com

Η μεγάλη τομή στην αμφισβήτηση αυτής της παθογένειας δεν ήρθε από θεωρητικές αναλύσεις, αλλά από την πράξη, και συγκεκριμένα στην αυστριακή πρωτεύουσα στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Η **Βιέννη**, αναγνωρίζοντας ότι ο παραδοσιακός σχεδιασμός απέτυχε να εξυπηρετήσει ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού της, εγκαινίασε μια πρωτοποριακή στρατηγική που έμελλε να αλλάξει παγκοσμίως τα δεδομένα: το λεγόμενο Gender Mainstreaming στον αστικό σχεδιασμό (ή **altrimenti** οι «πόλεις φιλικές προς τις γυναίκες»).

Βιέννη | Πηγή εικόνας: static01.nyt.com

Όλα ξεκίνησαν το 1991 με μια τολμηρή και αμφιλεγόμενη τότε έκθεση με τίτλο «Ποιος κατέχει τον δημόσιο χώρο; Οι γυναίκες στην πόλη». Οι πολεοδόμοι της Βιέννης, με επικεφαλής ειδικούς όπως η Έβα Κάιλ, αποφάσισαν να μελετήσουν πώς ακριβώς χρησιμοποιούν την πόλη διαφορετικές ομάδες πολιτών, βάζοντας στο μικροσκόπιο την καθημερινότητα των γυναικών, των ηλικιωμένων και των παιδιών. Τα αποτελέσματα ήταν αποκαλυπτικά: Ενώ οι άνδρες έτειναν να ακολουθούν μια απλή, γραμμική διαδρομή (σπίτι - δουλειά - σπίτι), οι γυναίκες είχαν πολύ πιο πολύπλοκα, πολυδιάστατα μοτίβα μετακίνησης. Συνδύαζαν τη δουλειά με τη φροντίδα: πήγαιναν τα παιδιά στο σχολείο, φρόντιζαν ηλικιωμένους συγγενείς, έκαναν ψώνια, κουβαλούσαν σακούλες και καροτσάκια, χρησιμοποιώντας κυρίως τα πόδια και τα μέσα μαζικής μεταφοράς.

Τί άλλαξε λοιπόν; Η Βιέννη συνειδητοποίησε, ότι η πόλη ήταν γεμάτη «τυφλά σημεία» ασφαλείας, στενά πεζοδρόμια που εμπόδιζαν τα καροτσάκια, ενώ σε πολλά σημεία υπήρχαν κακοφωτισμένες υπόγειες διαβάσεις και πάρκα σχεδιασμένα αποκλειστικά γύρω από ένα μεγάλο γήπεδο ποδοσφαίρου στο κέντρο, το οποίο μονοπωλούσε τον χώρο, αφήνοντας τις γυναίκες και τα κορίτσια στο περιθώριο. Η απάντηση της πόλης

ήταν επαναστατική: επανασχεδίασαν πάρκα προσθέτοντας πολλαπλές, μικρότερες ζώνες δραστηριοτήτων, βελτίωσαν τον φωτισμό, πλάτυναν τα πεζοδρόμια, δημιούργησαν ομαλές προσβάσεις και έχτισαν δίκτυα διαδρομών που ενθάρρυναν το περπάτημα και τη συνάντηση με ασφάλεια. Το μάθημα ήταν ξεκάθαρο: Μια πόλη ασφαλής και βολική για τη μητέρα, το παιδί και τον ηλικιωμένο, είναι μια πόλη ασφαλής, ζωντανή και κοινωνική για όλους.

Βιέννη | Πηγή εικόνας: aspern-seestadt.at

Από τις γειτονιές της Βιέννης στη σύγχρονη «Κοινωνική Πλατεία»

Αυτή η φιλοσοφία διεύρυνε τον ορισμό του δημόσιου χώρου. Οι «τρίτοι χώροι» –έννοια που εισήγαγε ο κοινωνιολόγος Ray Oldenburg για να περιγράψει τα σημεία εκτός σπιτιού και δουλειάς, όπου οι άνθρωποι συναντιούνται και κοινωνικοποιούνται (καφετέριες, βιβλιοθήκες, πάρκα, κοινοτικά κέντρα)– έγιναν ο πυρήνας της αστικής αναγέννησης. Έτσι, όταν ένας δημόσιος χώρος σχεδιάζεται με γνώμονα την ανθρώπινη κλίμακα, συμβαίνει κάτι μαγικό στη νευρολογία και τη συμπεριφορά μας: Η αίσθηση της αποξένωσης δίνει τη θέση της στην αίσθηση του ανήκειν. Ένα παγκάκι τοποθετημένο κάτω από τη σκιά ενός δέντρου και όχι δίπλα σε έναν θορυβώδη δρόμο ταχείας κυκλοφορίας, μια βρύση με πόσιμο νερό, ένας ανοιχτός χώρος παιχνιδιού χωρίς περιφράξεις, και οι ηπιότερες κυκλοφοριακές ρυθμίσεις (όπως τα σύγχρονα ευρωπαϊκά πρότυπα **superblocks** ή **supergrätzl**) λειτουργούν ως προσκλήσεις για αλληλεπίδραση.

Σε αυτές τις γειτονιές, ο δημόσιος χώρος παύει να είναι απλώς ένα πέρασμα και γίνεται το «σαλόνι» της κοινότητας. Εκεί διασταυρώνονται διαφορετικές γενιές, διαφορετικές κοινωνικές τάξεις και διαφορετικές κουλτούρες. Η οπτική επαφή, το τυχαίο «καλημέρα», η συζήτηση στη στάση του λεωφορείου ή στο παρκάκι αποτελούν τα μικρά, καθημερινά δομικά υλικά που είναι ικανά να θεραπεύσουν τη μοναξιά. Αντίθετα, η

έλλειψη αυτών των χώρων οδηγεί μαθηματικά σε κοινωνικό μαρασμό και κατ’ επέκταση αποκλεισμό.

Ο ρόλος του σύγχρονου αρχιτέκτονα ως κοινωνικού θεραπευτή

Σήμερα, οι αρχιτέκτονες και οι πολεοδόμοι καλούνται να υπερβούν τον παραδοσιακό τους ρόλο ως απλοί κατασκευαστές κελυφών. Οφείλουν να λειτουργήσουν κατά κάποιο τρόπο με τον ρόλο των κοινωνικών αναγεννητών. Η πρόκληση δεν είναι απλώς να χτίσουμε πιο «έξυπνες» πόλεις γεμίζοντάς τες με αισθητήρες και τεχνολογία αιχμής, αλλά να χτίσουμε πιο συμπεριληπτικές και ανθρώπινες περιοχές κατοίκησης και συναναστροφών.

Φιλαδέλφεια, Η.Π.Α. | Πηγή εικόνας: visitphilly.com

Αυτό σημαίνει, ότι κάθε έργο αστικής ανάπλασης θα πρέπει ιδανικά να περνά από το τεστ της ερώτησης: Ποιός εξυπηρετείται από αυτόν τον σχεδιασμό; Είναι ο χώρος προσβάσιμος σε αυτόν που περπατάει αργά; Υπάρχουν επαρκείς χώροι στάσης και ανάπαυσης; Αισθάνεται ασφαλής ένας άνθρωπος μόνος του το βράδυ; Όταν ο σχεδιασμός αρχίζει να απαντά σε αυτές τις ερωτήσεις με τη σοφία που δίδαξαν τα κινήματα ισότητας και τα πρότυπα τύπου Βιέννης, τότε η αρχιτεκτονική παύει να χτίζει μοναξιά.

Ξανακερδίζοντας το κοινό μας μέλλον

Η αρχιτεκτονική της μοναξιάς δεν είναι μια μοιραία αστική πραγματικότητα. Κάθε άλλο. Είναι το αποτέλεσμα λανθασμένων προτεραιότητας στον σχεδιασμό του παρελθόντος. Οι δημόσιοι χώροι έχουν τη δύναμη να λειτουργήσουν ως θεραπευτικά εργαλεία για την κοινωνική συνοχή, αρκεί να επαναπροσδιορίσουμε τον πυρήνα τους που εστιάζει στον άνθρωπο και δεν κινείται γύρω από το αυτοκίνητο.

Αγκαλιάζοντας τις αρχές της συμπεριληπτικότητας, της προσβασιμότητας και του βιοφιλικού σχεδιασμού στις πλατείες και τα πάρκα μας, μπορούμε να μετατρέψουμε τις χαοτικές μητροπόλεις σε δίκτυα ζωντανών, αλληλένδετων κοινοτήτων. Γιατί στο τέλος της ημέρας, η ποιότητα μιας πόλης δεν μετριέται από το ύψος των ουρανοξυστών της, αλλά από την ποιότητα των σχέσεων που επιτρέπει να ανθίσουν στα «πεζοδρομιά» της.

Πηγες/Further reading

Oldenburg, Ray (1989). The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day. Paragon House.

Kail, Eva (1993 / 2013). Gender Mainstreaming in Urban Planning and Housing in Vienna. City of Vienna (MA 18 - Urban Development and Planning).

Gehl, Jan (2010). Life Between Buildings: Using Public Space. Island Press.

Jacobs, Jane (1961). The Death and Life of Great American Cities. Random House.

Whitzman, Carolyn (2013). Building Inclusive Cities: Women's Safety and the Right to the City. Routledge.

Illien, Noele (2021). How Vienna built a gender equal city. Από: https://www.bbc.com/travel/article/20210524-how-vienna-built-a-gender-equal-city.

Menéndez, Yolanda G. From cities that discriminate to cities for everyone: inclusive urban planning. Από: https://www.activesustainability.com/construction-and-urban-development/urban-planning-inclusive.

Creating Feminist Cities. Από: https://www.goethe.de/prj/zei/en/art/22955268.html.

The epidemic of loneliness and the role of cities. Από: https://architectureau.com/articles/The-epidemic-of-loneliness-and-the-role-of-cities/.

City of Vienna–Gender Mainstreaming in Urban Planning. Από: https://share.google/ZA8YeAy8eCkIqb1Q2.

**Jan Gehl Architects, στο: https://share.google/LNy1G26qXLjVrLkL9

**Project for Public Spaces (PPS), στο: https://share.google/dSmcusoc7wfT5tzec